

Tulkinnan inhimillisyydestä

” Paul Ricœur nukkui pois varhain perjantäiaamuna 20. toukokuuta 2005 epädramaattisesti, hiljaa, juuri sillä tavalla kuin oli itse toivonutkin, kodissaan Châtenay-Malabryssä. Hän oli 92-vuotias ja kuoli Emmanuel Mouniersin puutarhassa, samassa talossa, jonne hänet oli kutsuttu muuttamaan yhdessä muiden intellektuellien kanssa 1950-luvun puolivälissä. Hän oli juuri vastaanottanut kutsun ensimmäiseen oppituoliinsa Strasbourgin filosofian professoriksi. Tässä puutarhassa Ricœur koki saavansa ravintoa filosofiselle elämälleen aivan toisella tavalla kuin vasemman rannan eliittiyliopiston steriileissä luentosaleissa.”

Ranskalainen filosofi Paul Ricœur oli jo heikko ja sairas, kun hänelle viime syksynä myönnettiin maineikas John W. Kluge palkinto tunnustuksena työstään ja ainutkertaisen vahvasta asemastaan yhteiskunnan aikalais-tulkkina. Ricœur ei enää jaksanut lähteä matkalle Atlantin yli maahan, joka oli alkanut leimata yhä enemmän ja enemmän hänen filosofista profiliaan. Kongressin kirjastossa Washington D.C.:ssa järjestetyn palkintojenjakotilaisuuden yhteydessä joulukuussa, tietoisien lähellä Nobelin palkintojenjakohetkeä, Ricœur sai tyytyä videoyhteyden välityksellä järjestettyyn luentoön, jonka hän antoi juhlavälle Pariisiin asunnostaan aiheesta ”Henkilökohtaisen kyvykkyuden vaatimus ja molemminpuolisen tunnustamisen puolustuspuhe.”

Ricœur nukkui pois varhain perjantäiaamuna 20. toukokuuta 2005 epädramaattisesti, hiljaa, juuri sillä tavalla kuin oli itse toivonutkin, kodissaan Châtenay-Malabryssä. Hän oli 92-vuotias ja kuoli Emmanuel Mouniersin puutarhassa, samassa talossa, jonne hänet oli kutsuttu muuttamaan yhdessä muiden intellektuellien kanssa 1950-luvun puolivälissä. Hän oli juuri vastaanottanut kutsun

ensimmäiseen oppituoliinsa Strasbourgin filosofian professoriksi. Tässä puutarhassa Ricœur koki saavansa ravintoa filosofiselle elämälleen aivan toisella tavalla kuin vasemman rannan eliittiyliopiston steriileissä luentosaleissa.

Pitkällä matkallaan uransa kruunaneeseen Kluge-luentoön Ricœur kehitti erään 1900-luvun kattavimmista yrityksistä uudistaa ymmärrystämme siitä mitä inhimillinen elämä on ja mitä se voi olla. Kiinnostus filosofiseen antropologiaan leimasi jo hänen varhaisia eksistentiaali-filosofisia tutkielmiaan Karl Jaspersista ja Gabriel Marcelista. Työ jatkui ja kehittyi Husserlin innoittamana läpi 1950-luvun fenomenologisesti suuntautuneen tahtofilosofian ja 1960-luvulla strukturalismin kohtaamisen kautta kohti ’epäluulon hermeneutiikkaa’, jonka Ricœur muotoili Nietzschen, Freudin ja Marxin tuella. Kysymys ihmisenä olemisen ehdoista asettui lähtökohdaksi myös tekstien tulkinnan teoriatte, jolla Ricœur herätti 1970-luvulla kansainvälistä huomiota. Ihmisenä olemisen kysymyksenasettelu leimasi myös hänen tutkimuksiaan metaforien ja kertomusten myötävaikutuksesta merkityksen ja identiteetin rakentumisen prosesseissa. Työ huipentui teemojen sys-

temaattiseen kokonaisuuteen teoksissa *La Mémoire, l'histoire, l'oubli* (2000) ja *Parcours de la reconnaissance* (2004), joka jäi Ricœurin viimeiseksi kirjaksi.

Teon filosofiaa käsittelevissä tutkimuksissaan Ricœur tulkitsee ihmisen ymmärrystä tahtona ja kyvykkyyttenä (*homo capax* – kykenevä ihminen), joka johtaa näkemykseen elämän haavoittuvuudesta, pahuuden todellisuudesta ja kärsimyksen traagisuudesta, haavoittuneesta ajattelusta, *Cogito blessè*. Ricœurin hienovaraisen ajattelun perussävy erottautuu radikaalissa avoimuudessaan kuunnella ja oppia muilta. Henkilökohtainen vakuuttuneisuus yhdistyy kritiikin vaatimaan etäisyyteen. Tällä tavoin Ricœur on onnistunut luomaan tilan, joka ei vain haasta muiden ajattelua vaan asettaa myös omat lähtökohdansa arvioitaviksi. Filosofista tulee vuoropuhelua katkeamisen rajalla.

Paul Ricœur syntyi vuonna 1913 ja hänen elämäntyönsä kesti lähes koko 1900-luvun. Hänellä on ainutkertainen asema ranskalaisen filosofian piirissä. Ricœurin työ jännittyy yli sukupolvien ja useiden oppisivuuden alojen, joille on vaikea löytää yhteistä nimittäjää muualta. Hän lähti älylliselle työuralleen 1930-luvulla eksistentisfilosofien ja fenomenologien

]] Eurooppa ja maailma on menettänyt tulkinnan suuren mestarin, mutta myös ihmisyyden puolustajan. Meillä on vastuu huomata mahdollisuutemme vahvistamiseen ja rohkaisuun, kritiikkinä ja itsekritiikkinä, joita edelleen voidaan kehittää luovan tulkinnan avulla 'maailmasta tekstin äärellä'."

asuttamassa maisemassa. Myöhemmin Ricœur työskenteli ankaran vastustuksen ympäröimänä, kun hän yritti ensin suhteuttaa erilaisia strukturalisteja toisiinsa 1960-luvulla ja sittemmin jopa sellaisiin filosofeihin, jotka vaikuttivat suurten koulukuntien poststrukturalistisessa haajoamisessa seuraavina vuosikymmeninä, Merleau-Pontystä ja Barthesista Deleuzeen ja Derridaan. Ricœurille nämä nimet kuuluivat "symfilosofointiin", yhteiseen filosofointiin, joista Ricœur ihmeellisellä tavalla eli pisimpään. Nyt myös Ricœur on jättänyt ajan. Viimeinen ranskalaisen 1900-luvun filosofian jättiläisistä on kuollut.

Ricœur oli enemmän kuin "ranskalainen" filosofi. Hänen ajattelunsa kosketteli alusta pitäen myös saksalaista aluetta, ja Ricœur antoi itsensä inspiroitua myös monista muista eurooppalaisista virtauksista. Muita aiemmin hän vaikutui englanninkielisestä filosofiasta ja vakiinnutti asemansa transatlanttisena filosofina hoitaessaan professuuria University of Chicagossa 1970- ja 80-luvuilla. Ricœur pyrki vaivojaan säästämättä suhteuttamaan mannermaisia ja angloamerikkalaisia traditioita toisiinsa yhdessä eri mantereilta tulevien keskustelukumppaneidensa kanssa.

Niin kauan kuin vahvat koulukunnat leimaavat filosofiaa uhkarohkean alkupepäisyyden painoituksilla Ricœurin rajoja ylittävä filosofinen tyyli saattaa vaikuttaa hieman oudolta ja hänen asemansa oraak-

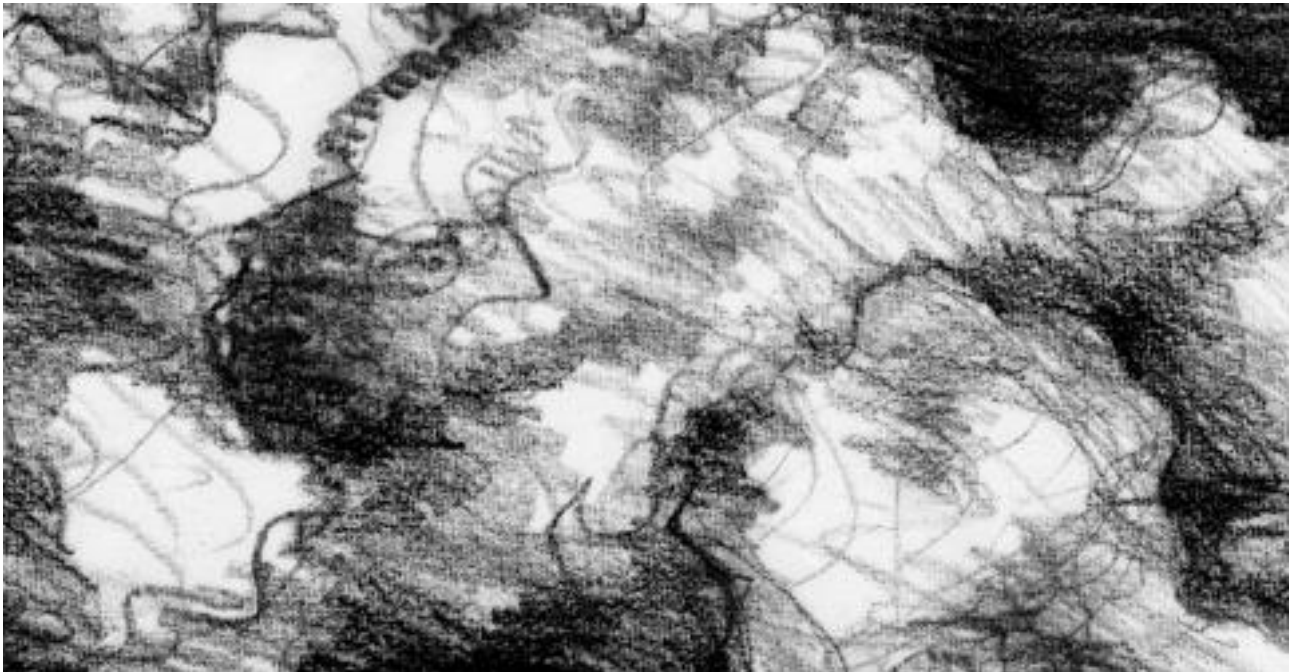
kelimaiselta. Mutta historiallisessa tilanteessa, jossa erilaiset kielimaailmat ovat vakavasti alkaneet avautua toisiaan kohti, on puheena oleva rajankävijä samalla tullut edustamaan liki läpikäymätöntä varantoa, jonka avulla voi suunnistaa uudessa, vaikeasti nähtävissä maastossa. Ricœur on jättänyt jälkeensä perinnön, joka sopii tavattoman hyvin investoinniksi filosofian tulevaisuuteen monikulttuurisen maapalloistumisen maailmassa.

Kunnianhimo toimia välittäjänä eri filosofisten ajatusmaailmojen välillä, jotka dominoivat 20. vuosisadan filosofiaa, tulee selkeimmin näkyviin Ricœurin suuressa löytöretkessä identiteettiin liittyvään kysymyksenasetteluun; kielen, teon, kerronnallisuuden ja etiikan kautta *Soi-méme comme un autre* (1990) teokseen. Tässä liki epätodellisen kattavassa tutkimuksessa Ricœur kehittää samalla ymmärrystään ihmisestä *homo capaxina*, kykenevänä ihmisenä: ensin kielifilosofisena kysymyksenä (osaan puhua) sitten teonfilosofisena kysymyksenä (osaan toimia) myöhemmin kerronnan muodossa (osaan kertoa) suhteessa moraalifilosofiseen tutkimukseen (osaan kantaa vastuuta), jota hän kutsuu myös pieneksi etiikakseen. Kymmenen vuotta myöhemmin, kirjassaan *Muisti, historia, unohdus*, joka on hiljattain käännetty ruotsiksi (Daidalos 2005), Ricœur täydentää inhimillisen määritelmäänsä. Hän nostaa esiin kyvyn muistaa (voim muistaa) jännittyneenä muistin ja unohduksen, velan ja anteeksiannon väliin. Jos ihmisen ei tule

joutua itsensä uhriksi, vaan jäädä vapaana jäljelle maailmaan, on välttämätöntä, että ihminen voi sekä vapautua aiemmas- ta käyttäytymisestään menneisyydessä että kykenee suhtautumaan tuleviin tapahtumiin vastuullisesti antamalla lupauksia. Ajan myötä Ricœur ymmärsi, että Hannah Arendt on hänen kaksoissielunsa ja että heidän yhteinen inspiraatiolähteensä on Karl Jaspers.

Ricœurin filosofinen antropologia kehittyi refleктоivan rakenteen puitteissa, jossa itse universalisoituu huomiota herättävällä tavalla. Kysymys identiteetistä ei niin ollen koske enää pelkästään ensimmäisen persoonan *minää* vaan käsittää persoonapronomineja niin toisessa kuin kolmannessakin persoonassa – kuten myös hyvin monimutkaisen suhteen itseen – täysin linjassa Ricœurin vuonna 1990 ilmestyneen kirjan nimen kanssa *Itse toisena*. Kunnioitus toisia kohtaan ja itsekunnioituksen kyky ovat erottamattomasti toisistaan riippuvaisia filosofisessa reflektiossa, joka kuvaa ihmisen epätäydellisenä niin, että hänen täytyy alati kääntyä ulospäin löytääkseen itsensä. Aikalaisuudessa, jota leimaavat "balkanisoitumisen" ja "erityisajattelun" eri muodot, kuuluu Ricœur niihin ajattelijoihin, jotka väsymättä jatkavat kokeiltaan mahdollisen universalismin ehdoilla – kuitenkin vailla pelkistämisen aatetta, joka etsiytyisi absoluuttisen tiedon suojiin valloittaakseen toisen.

Välittäjän kykyjensä ansiosta Ricœur

onnistui uudistamaan koko joukon filosofisia perinteitä. Mutta ennen kaikkea hän oli edelläkävijä hermeneutiikan edustajana ja uudistajana. Ricoeurin luottamus siihen, että tekstien lukeminen todella merkitsee jotain sekä hänen vakuuttuneisuutensa hermeneuttisen kokemuksen aitoja yllätyksiä tuottavasta vaikutuksesta ovat olleet Ricoeurin ajattelulle ominaisia piirteitä. Hän sai jo hyvin nuorena kokea, miten lukemisen tapahtuma voi olla elämää säilyttävä hetki. Orpona lapsena sodan raunioittamassa maisemassa kirjastosta tuli hänen tärkein leikkiapaikkansa. Ei ole myöskään sattumaa, että hän ryhtyi rakentamaan juuri kirjastoa yhdessä vankitoveriensä kanssa perustamaansa ”yliopistoon” sotavankiaikanaan 1940-45. Opiskelijalenvottomuuksien aikana Ricoeur puolusti asemaansa luennoitsijan arvovaltaa kyseenalaistaneita kuulijoitaan vastaan toteamalla: ”Olen lukenut enemmän kirjoja kuin te!”

Ricoeurin työssä hermeneutiikka ei jää rajatuksi ihmistieteelliseksi metodiopiksi, joka voi oikeuttaa eristyneen elämämaailman järkipärisyyden erotuksena kimppuun hyökkäävistä luonnontieteistä. Hermeneutiikan ajassamme erottuva merkitys viipyy paikoillaan yhdessä radikaalin avoimuuden kanssa, niiden kyvyssä yhdessä ja samassa hetkessä oikeuttaa ja rajoittaa vaatimuksia kasapäin läsnä olevien eri teorioiden ja näkökulmien joukossa. Hermeneutiikka

ottaa itselleen näin ollen ”tulkintojen ristiriidan” muodon, jossa eri näkökulmat tulkinnoiksi käännettyinä törmäävät ja särkyvät toisiinsa ristiriitojen täyttämällä tavalla. Aina kriittisenä mutta vastapuolen parasta argumenttia huolellisesti kuunnellen. Aina ristiriitojen täyttämänä tavoitteena kehittää parempi ymmärrys, muttei koskaan väkivalloin eikä valheellisten suhteitten turvin. Aina kritiikin turvin, jota myötäilee itsekritiikin valmius, ei koskaan maineen tavoittelun innoittamana tai opilliseen puhtauteen vedoten. Kuten itse kukin ymmärtää, soveltuu tällainen hermeneutiikka erityisen huonosti niille, jotka ovat suuntautuneet puhtasoppisuuteen, mikä saattaa selittää miksei Ricoeur koskaan tarttunut toimeen koulukuntia rakentavaa kunnianhimoa vastaan.

Eurooppa ja maailma on menettänyt tulkinnan suuren mestarin, mutta myös ihmisyyden puolustajan. Meillä on vastuu huomata mahdollisuutemme vahvistamiseen ja rohkaisuun, kritiikkiin ja itsekritiikkiin, joita edelleen voidaan kehittää luovan tulkinnan avulla ”maailmasta tekstin äärellä”.

Kun teemme niin, koemme samalla kuinka inhimillisen kyvykkyyden ominaislaatu kehittyi dialektisessa jännitteessä vapauksien ja välttämättömyyksien valtakuntien välillä. Mitä tapahtuu kun luemme? Tulkintaprosessiin kuuluu monimutkainen olevaksi tuleminen paradoksaalisesti tapahtuu yhdessä merki-

tyksen vastaanottamisen kanssa. Teksti ja tulkinta määrittävät toisiaan molemminpuolisesti siten, että tekstin paradoksaalinen asema saa välittömän vastaavuutensa tulkinnan dialektiikassa samaan tapaan kuin arvoituksellisuudessa, joka jo ennakoii mustien kirjainten suhdetta valkoiseen paperiin, luo merkityksiä ja saa maailmoja astumaan esiin. Teksti voidaan ymmärtää merkityksen *ylijäämän* kantajana, mikä tekee tulkinnasta pelkistykseen. Tulkinnalla valitaan tällöin joitain yksittäisiä merkityksiä mahdollisesta joukosta. Mutta tekstiä voidaan ymmärtää myös merkityksen puutteen ulkopuolelta. Tässä tapauksessa tulkinnasta tulee täydentävä tapahtuma jollekin täydentymättömälle. Hetkeä voidaan verrata kirjailijan vain puoliksi kirjoittamaan kirjaan, joka valmistuu kun me luemme sen. Tästä syystä tekstin tulkinta on Ricoeurille lukijan subjektiivisen ulottuvuuden luomisen tapahtuma: ”Ymmärtäminen ei tarkoita, että antaisi itsensä peilautua tekstistä vaan itsensä asettamista alttiiksi tekstillä. Tämä tarkoittaa rikkaamman itsen vastaanottamista, kun omistaudumme tulkinnan kehittämille mahdollisille maailmoille.”

Hermeneutiikka näyttää tietä mahdolliselle humanismille, inhimillisen ymmärtämiselle, jossa tulkinnan ristiriitojen ei tarvitse ennakoita sotaa vaan edellytysten syntymistä paradoksaaliselle yhdessäluomiselle kulttuuriksi kutsutun piirissä.

Suomennos Tiina Vainio